

A BELEDI BARTHODEISZKY KASTÉLY

A kastély építéstörténete:

A XVII. század végén két jelentős birtokos család élt Beleden. Az Esterházyak 1681-ben kaptak adományt a falura, miután a Nádasdyaktól elkobozták birtokaikat. A Czirákyak a XVII. század elején jutottak hozzá jelentős birtokokhoz, a község nagyobb fele tulajdonukba került. A 18. század közepén két részre szakad az addig egységes Esterházy birtok. Egyik része az (I.) Miklós öccsétől, (I.) Dánieltől származó cseszneki Esterházy grófi ág tulajdonába kerül, másik része az (I.) Miklós nádortól származó fraknoi ág hercegi ágazatának tulajdonában marad. A legkorábbi falutérkép, mely a XVIII. századból származik, feltünteti a három nagybirtokost és a nemesközöniséget.

A nagybirtokosoknak a XVIII. században csak majorházaik voltak a községben. A Czirákyak Dénesfán, az Esterházyak Galántán laktak. Az Esterházy grófi ág a mai kastély helyén építette ki majorját a nagyméretű beltelken. Itt egy tisztartói kúriát emeltek 1760 táján, amely a visszaemlékezések szerint egy egyszerű, elől pártázattal díszített, fűzfakerítéssel körülvevett épület volt és egy nagy gyümölcsös is tartozott hozzá. Az 1856-ból származó község belterületét ábrázoló kataszteri térképen 141-es helyrajzi számmal van jelölve a hatalmas telek (1. kép). Jól látszik, hogy egy L alakú és egy nyújtott téglalap alaprajzú épület állt a telken. Egy évvel korábbi, 1855-ös dátummal ellátott Beled térkép szerint a major több telken feküdt. Esterházy (II.) József idejéből származó birtokösszeírás szerint is a 426. sorszámú ingatlanon két épület állt: „kastélyház a 237. sz. alatt és tiszti ház a 236. szám alatt közös udvartérrel”. (2-3. kép)

A majorház első tulajdonosa gróf Esterházy (I.) Imre altábornagy, Borsod majd Veszprém vármegyei főispán volt, a rédei kastélyban élt. 1792-től, idősebb fia, Esterházy (I.) József tulajdonba került a birtok. 1830-tól fia Esterházy (II.) József lett a tulajdonos, aki örökös nélkül halt meg és így felesége rátki és salamonfai Barthodeiszky Rozália örökölte meg a kúriát. Barthodeiszky Rozáliáról unokaöccsére Barthodeiszky (II.) Antalra szállt a birtok, aki 1886-ban kezdte lebontani az Esterházyak majorházát (4. kép).

Barthodeiszky Antal a lipcsei születésű, Bécsben és Magyarországon egyaránt tevékenykedő Ludwig Schöne építész bízta meg a tervek elkészítésével (5. kép). Az osztrák kutatás szerint Schöne első önálló épülettervezése a 80-as évek elejéről származik. Így a beledi kastély terveit a korai munkásságába sorolhatjuk. Schöne Magyarországon főként Nyugat-Dunántúlon működött.

A telek túl kicsinek bizonyult a tervezett kastély számára. Barthodeiszky Antal ezért a szomszédos, Cziráky család által birtokolt telket („Divéky fundus”) csere útján szerezte meg. A beledi ún. Kettős malom Barthodeiszky és Cziráky tulajdonban is volt, így a Czirákyak könnyen beleegyeztek a főutcáról nyíló telek malom részre történő cseréjébe (6. kép).

A Barthodeiszkyek birtokkal 1847-től rendelkeztek Beleden, de a közeli mihályi kastélyban éltek az 1860-as évekig, amikor is eladták azt. Az építkezés ideje alatt Barthodeiszky Antal és családja a Vásártér utca felőli, ötszobás úgynevezett sárga házban laktak (7. kép). Később személyzeti lakásokat alakítottak ki ebben az épületben, a Fő utca felőli részt Háncs Vilmos kereskedő bérelte boltja számára. Az 1920-as években a Hangya szövetkezet üzlete volt a helyén, majd a második világháborút követően szövetkezeti irodák működtek itt. Ma általános iskola áll a helyén.

1890-re készült el a Beled főutcájának képét jelentősen meghatározó épület, a döntően neoreneszánsz elemeket tartalmazó késői historizáló stílusú kastély. Barthodeiszky Antal nem

érte meg az új kastélya építésének befejezését. 1890-ben 64 évesen váratlanul elhunyt. (8. kép).

Az építkezés munkálatait egy soproni vállalkozó végezte. A téglát Bécsből hozatták, de a majorház téglavetőjében készült téglákat is felhasználták kisebb részben.

A kastély eredeti belső kialakításáról a beledi lakosok visszaemlékezései alapján alkothatunk képet. Az alagsorban alakították ki a konyhát. Ezt ételfelvonó kötötte össze a magasföldszinti ebédlő tálalójával. Az alagsorban kaptak helyet még a befőttes kamrák, az alma- és krumpli tároló, a mosó- és mángorlóhelyiség, néhány cselédszoba is. Egy jégverem is volt ezen a szinten, ahová télen a Rábáról hordták be a jeget, amit náddal fedtek be. A magasföldszint középső részében nagyméretű előszoba kapott helyet, mely felülről kapta a fényt. Visszaemlékezések szerint a tetőtér nagyméretű üvegfelülete csillogott nap- és holdfényben, az északi oldalról messziről észrevették. A hall falát az ősoket ábrázoló festmények díszítették. Sajnos ezeknek jelenlegi helyéről, állapotáról nincs tudomásunk. Közepén egy ovális asztal állt 18 székkal. A hallból kilenc szoba nyílt. Az utcai fronton volt az ebédlő, a szalon és további két szoba. A hátsó traktusban kapott helyet a háló és a vendégszobák, ezek a kert felé néztek. A padlót parketta borította. A nappaliban kandallóval, a többi szobában cserépkályhával fűtöttek. A kastély vízvezeték tároló tartályát a tetőrészben helyezték el. Amikor télen nagy hidegben egy befagyott, akkor az alagsori nyomós kútból kézi szivattyúzással pumpálták fel a vizet a vezetékbe. A tetőtérben a személyzeti szobák kerültek kialakításra.

A kastély külseje megtartotta eredeti kialakítását. Nem sokkal az építkezést követően készült egy festmény, amely a kert felől ábrázolja az épületet (9. kép). Jól látszik, hogy eredetileg sárgásbarna színt kaptak a homlokzatok. A XX. század elejéről származó képeslapokon, melyeken az utca felől tűnik fel a kastély, a középső oromzaton egy 1890-es felirat látható a félköríves ablak felett. A számok között a Barthodeiszky címer kőből készült nagyméretű domborműve látszik (10. 11. kép). Az épület kőfaragó munkáit Hild Lipót végezte, a dombormű is az ő alkotása lehet. 1891. január 24-én keltezett levelében köszöni meg Hild Lipót a munkájáért kapott 1000 forintot Barthodeiszky Antal özvegyének, Kiss Katalinnak (12. kép).

Visszaemlékezések szerint a kastélyhoz tartozó parkban gesztenyefasor húzódott a kaputól a kocsifelhajtóig. Mellette japánorgonák és egzotikus növények nőttek, a pázsitot pedig szobrok díszítették. A parkban egy kis kerti lak állt, hátul a gyümölcsöskertben filagória volt (13. kép). A hatalmas telek végében egy rét feküdt, amelynek egy részét 1927. május 28-án Barthodeiszky Béla eladta a községnek levente- és vásártér céljára (14. kép). A kocsiszínből négy hintó, egy felhúzható, bőr tetejű könnyű kis kocsis és egy zárt kupékocsis állt. A hintók elé 4 fehér lovat fogtak távolabbi vagy reprezentatív utazások alkalmával.

A kastély utolsó tulajdonosa Barthodeiszky Béla 1940-ben halt meg, unokahúga Udvarny Katalin örökölte. A II. világháború után a kastélyt kifosztották, majd az államosítást követően gépállomást alakítottak ki, a park fáit kivágták. Az 50-es évek közepén a község tulajdonába került a kastély és általános iskolát helyeztek az épületbe, ma is ezt a célt szolgálja. A falai között helytörténeti gyűjtemény is található.